

Sygn. akt III UK 210/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 listopada 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Halina Kiriło

w sprawie z odwołania S. M.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w O.
o emeryturę pomostową,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 18 listopada 2020 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 7 listopada 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 13 grudnia 2017 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Oddział
w O. odmówił S. M. (wnioskodawca) prawa do emerytury pomostowej.

Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 5 kwietnia 2018 r., V U (...) zmienił zaskarżoną decyzję organu rentowego w ten sposób, że przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury pomostowej.

Sąd pierwszej instancji uwzględnił, że wnioskodawca po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał prac w warunkach szczególnych, dlatego prace wykonywane przez niego – w spornym w niniejszej sprawie okresie - należało poddać analizie pod kątem prac w warunkach szczególnych według załącznika do ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1924, dalej jako ustawa o emeryturach pomostowych), a nie według zasad wynikających z rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. z 1983 r. Nr 8, poz. 43 z późn. zm., dalej jako rozporządzenia z 1983 r.). W dalszej kolejności Sąd Okręgowy wyjaśnił, że w sprawie sporna była kwalifikacja jako uprawniających do emerytury pomostowej okresów pracy wnioskodawcy od 2 marca 1990 r. do 31 marca 1991 r. na stanowisku maszynisty ciężkiego sprzętu lub koparki jedno- i wielonaczyniowej, ładowarki, spycharki, od 1 marca 2002 r. do 31 grudnia 2003 r. na stanowisku nadsztygara, od 1 stycznia 2004 r. do 31 grudnia 2006 r. na stanowisku nadsztygara górniczego i strzałowego, kierownika służby strzałowej, od 1 stycznia 2007 r. do 31 grudnia 2008 r. na stanowisku kierownika działu techniki strzałowej, osoby wyższego dozoru ruchu w specjalności górniczej - w E. Sp. z o.o. w S. (obecnie S. Sp. z o.o. w S.; poprzednio C. S.A. w S., następnie G. S.A w C.).

Sąd Okręgowy ustalił, że początkowo wnioskodawca obsługiwał spycharkę trzeciej klasy, pracując w wyrobisku C.. Następnie został zakwalifikowany jako pracownika dozoru, odbył kurs i zaczął pracować jako sztygar, później ukończył technikum i zdał egzamin na wyższego pracownika dozoru (mistrz-sztygar), z którego mógł następnie awansować na wyższe stanowiska dozoru (nadsztygar, kierownik służby strzałowej, kierownik działu techniki strzałowej). Zmiany w nazewnictwie stanowiska pracy nie oznaczały w praktyce zmian sposobu wykonywania pracy, gdyż na wszystkich tych stanowiskach od sztygara począwszy wnioskodawca bezpośrednio nadzorował pracowników strzałowych pracujących w miejscu strzału (ładunków wybuchowych w wyrobiskach C.). Po przeniesieniu

(przejęciu) pracowników do G. pełnił nadal te same czynności nadzorcze w trzech kopalniach: w S., F. i K.. Do zadań wnioskodawcy należało albo samodzielne wyznaczenie siatki strzałowej, gdy wiertacz był w danym dniu w innej kopalni, albo sprawdzenia siatki wyznaczonej przez wiertacza. Wnioskodawca wydawał następnie zapotrzebowania dla wiertaczy na materiał wybuchowy do ładowania otworów, a po odpaleniu ładunków sprawdzał poprawność strzelania, usuwał zużyte materiały oraz sprawdzał, czy teren robót jest prawidłowo zabezpieczony. Jeżeli na terenie tym znajdowały się niewypały, wnioskodawca osobiście musiał je usunąć albo zlecić tą czynność podległemu pracownikowi. Dodatkowo musiał dokumentować czynności nadzorcze.

Opierając się na powyższych ustaleniach, Sąd Okręgowy przyjął, że we wszystkich spornych okresach (w tym także w okresie pracy jako maszynista sprzętu ciężkiego) wnioskodawca pracował w kopalniach odkrywkowych bezpośrednio przy eksploatacji złóż surowców skalnych. Do obowiązków wnioskodawcy należało stale bezpośrednio nadzorowanie pracowników strzałowych pracujących w wyrobiskach. Do jego zadań należało albo samodzielne wyznaczenie siatki strzałowej, albo sprawdzenia siatki wyznaczonej przez wiertacza, czyli praca bezpośrednio przy stanowiskach robotniczych. Jego zadaniem było sprawdzenie poprawności strzelania, usuwanie zużytych materiałów oraz sprawdzanie, czy teren robót jest prawidłowo zabezpieczony, zaś dokumentowanie czynności nadzorczych było, jak należy przyjąć, marginalne. Na podstawie poczynionych ustaleń Sąd pierwszej instancji uznał, że prace wykonywane przez wnioskodawcę należało zaliczyć do prac wymienionych w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych pod poz. 2 jako „prace udostępniające lub eksploatacyjne związane z urabianiem minerałów skalnych”. W konsekwencji Sąd ten uznał, że w okresie od 2 marca 1990 r. do 31 grudnia 2008 r. wnioskodawca wykazał wymagany 15-letni czas pracy w warunkach szczególnych przy pracach wymienionych w załączniku do ustawy o emeryturach pomostowych, spełnił też przesłankę wieku emerytalnego, ogólnego stażu ubezpieczeniowego i rozwiązania ostatniego stosunku pracy, co uprawnia go do uzyskania prawa do emerytury pomostowej.

Oddalając apelację organu rentowego wyrokiem z 7 listopada 2018 r., III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) uwzględnił, że spór na etapie postępowania apelacyjnego sprowadzał się do kwestii, czy praca wykonywana przez wnioskodawcę od 1 marca 2002 r. do 31 grudnia 2008 r. w zakładzie przemysłu skalnego, była pracą w szczególnych warunkach. W tym zakresie Sąd drugiej instancji uwzględnił, że w całym spornym okresie zatrudnienia wnioskodawca pełnił funkcje nadzorcze w trzech kopalniach odkrywkowych: w S., F. i K.. Pomimo zmiany nazewnictwa stanowisk, zajmowanych w kolejnych okresach zatrudnienia wnioskodawcy, zakres jego obowiązków znacznie się nie różnił. Do jego stałych kompetencji należało: bezpośrednie nadzorowanie pracowników strzałowych pracujących w wyrobiskach cementowni, samodzielne wyznaczanie siatki strzałowej, sprawdzanie siatki strzałowej wyznaczonej przez wiertacza, sprawowanie nadzoru nad prawidłowym transportem środków strzałowych, w razie potrzeby pełnienie bezpośredniego nadzoru nad wykonywaniem odstrzałów w kopalniach (kierowanie konkretnymi odstrzałami), sprawowanie nadzoru nad zabezpieczeniem strefy rozrzutu odłamków skalnych. Bez wątpienia pracę tę wykonywał przy odkrywkach, w narażeniu na czynniki opisane w art. 3 ust. 2 pkt 1 ppkt a) ustawy o emeryturach pomostowych. Należało zatem uznać, że wnioskodawca był zatrudniony przy pracach odkrywkowych w kopalniach związanych z czynnikami ryzyka, które mogą spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w (...) został zaskarżony przez organ rentowy skargą kasacyjną w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zarzucono naruszenie art. 49 pkt 3 w zw. z art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych w związku z poz. 2 załącznika nr 1 do tej ustawy, przez zakwalifikowanie pracy wnioskodawcy w wyrobiskach cementowni nad ziemią i w nadzorze jako prac udostępniających lub eksploatacyjnych związanych urabianiem minerałów skalnych i w konsekwencji przyznanie wnioskodawcy prawa do emerytury pomostowej, mimo że wnioskodawca nie udowodnił co najmniej 15 lat pracy wykonywanej w szczególnych warunkach, stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Organ rentowy wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do

ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...) oraz orzeczenia o kosztach postępowania.

Wnioskodawca w odpowiedzi na skargę organu rentowego wniósł o jej oddalenie i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się zasadna.

Oddalając apelację organu rentowego, Sąd drugiej instancji odwołał się do analogii, przy czym z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że chodzi o analogię między czynnikami ryzyka występującymi w przypadku pracy w kopalni pod ziemią a niesprecyzowanymi bliżej przez Sąd Apelacyjny czynnikami ryzyka występującymi w pracy w kopalniach odkrywkowych, które zdaniem Sądu są takie same w obu typach kopalni. Zabieg ten należy jednak uznać za nieuprawniony w świetle utrwalonego stanowiska Sądu Najwyższego w zakresie zasad wykładni przepisów ustawy o emeryturach pomostowych (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2018 r., II UK 386/17, LEX nr 2591129). Już zatem z tego powodu skarga kasacyjna organu rentowego powinna zostać uznana za zasadną.

W dalszej kolejności Sąd Najwyższy uwzględnił, że w jego dotychczasowym orzecznictwie dotyczącym prac wymienionych w pozycji 2 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych przyjęto, że pod pozycją tą wymieniono dwa rodzaje pracy w warunkach szczególnych. Po pierwsze, są to prace udostępniające związane z urabianiem minerałów skalnych. Po drugie, są to prace eksploatacyjne związane z urabianiem takich minerałów. Kluczowe dla zaliczenia pracy wykonywanej przed 1 stycznia 2009 r. jako pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu ustawy o emeryturach pomostowych jest wykonywanie czynności, które można kwalifikować jako udostępnianie złóż lub eksploatacje złóż minerałów skalnych (i tylko skalnych), które to czynności dodatkowo muszą być związane z ich urabianiem. Pracą, o której mowa pod tą pozycją nie jest praca polegająca na samym udostępnianiu złoża, a zatem wykonywaniu wszelkich czynności przygotowawczych, które następnie pozwolą na eksploatację minerałów skalnych. Udostępnienie musi być bowiem związane z urabianiem minerałów przez

pracownika wykonującego takie prace (wyrok Sądu Najwyższego z 10 kwietnia 2018 r., I UK 70/17, LEX nr 2488719).

Nie ulega wątpliwości, że z uwagi na różne sposoby urabiania skał (ręczne, mechaniczne, materiałami wybuchowymi, hydrauliczne, metodami specjalnymi), prace polegające na zakładaniu i detonowaniu ładunków wybuchowych w kopalni odkrywkowej są pracami udostępniającymi związanymi z urabianiem minerałów skalnych. Z ustaleń postępowania sądowego, wiążących na etapie rozpoznawania skargi kasacyjnej, wynika jednak jednoznacznie, że wnioskodawca nie wykonywał prac tego rodzaju stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Jego praca polegała na nadzorze nad pracownikami wykonującymi takie prace. Nadzór taki kwalifikowano pod rządami rozporządzenia z 1983 r. jako pracę w warunkach szczególnych na mocy specjalnego unormowania zawartego w Wykazie A stanowiącym załącznik do tego rozporządzenia. Pod jego pozycją 24 w Dziale XIV Prace różne wymieniono „dozór inżynieryjno-techniczny na oddziałach i wydziałach, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie”. W ustawie o emeryturach pomostowych brak regulacji powielającej w swej treści prace objęte pozycją 24 Wykazu A. Ponadto w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono już, że dla uznania, iż praca jest wykonywana w szczególnych warunkach w rozumieniu ustawy o emeryturach pomostowych, nie wystarcza określenie w umowie o pracę, że pracownik został zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na konkretnym stanowisku, z zajmowaniem którego związana jest jedynie (potencjalna) konieczność wykonywania prac wymienionych w wykazie prac w szczególnych warunkach, stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, ale niezbędne jest, aby prace takie rzeczywiście wykonywał w pełnym wymiarze czasu pracy, to jest codziennie i przez całą przewidzianą dla niego dniówkę roboczą (wyrok Sądu Najwyższego z 22 lipca 2013 r., III UK 106/12).

Tymczasem zaskarżony wyrok opiera się na założeniu, zgodnie z którym wnioskodawcy przysługuje prawo do emerytury pomostowej, ponieważ przed wejściem w życie ustawy o emeryturach pomostowych wykonywał prace w warunkach szczególnych w rozumieniu tej ustawy (a nie w rozumieniu przepisów rozporządzenia z 1983 r.) przez wymagany okres 15-tu lat polegające na nadzorze nad pracownikami strzałowymi pracującymi w wyrobiskach cementowni,

samodzielnym wyznaczaniu siatki strzałowej, sprawdzaniu siatki strzałowej wyznaczonej przez podległych pracowników, nadzoru nad prawidłowym transportem środków strzałowych, w razie potrzeby pełnienie bezpośredniego nadzoru nad wykonywaniem odstrzałów, sprawowaniem nadzoru nad zabezpieczeniem strefy rozrzutu odłamków skalnych. Przy takich ustaleniach faktycznych nie ma dostatecznych podstaw do uznania pracy wnioskodawcy w charakterze osoby nadzorującej zakładanie i detonowanie ładunków wybuchowych na odkrywce cementowni jako pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu ustawy o emeryturach pomostowych, a polegającej na wykonywaniu prac udostępniających związanych z urabianiem minerałów skalnych w pełnym wymiarze czasu pracy.

W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę, że skarga kasacyjna organu rentowego ujawniła przede wszystkim występowanie na tle stanu faktycznego niniejszej sprawy istotnego i nowego problemu prawnego o szerokim znaczeniu praktycznym dla osób ubiegających się o emeryturę pomostową. Na tle zarzutów objętych podstawami tej skargi chodzi bowiem o problem relacji między wykazami prac w warunkach szczególnych stanowiącymi załączniki do ustawy o emeryturach pomostowych, a konkretnie pozycją 2 załącznika nr 1, a ogólną definicją prac w warunkach szczególnych z art. 3 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych. Rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego wymaga kwestia, czy o nabyciu prawa do emerytury pomostowej decyduje zakwalifikowanie wykonywanej przez wnioskodawcę pracy pod jedną pozycji wymienionych w załącznikach nr 1 lub 2 do ustawy o emeryturach pomostowych, czy też taka kwalifikacja skutkuje nabyciem prawa do emerytury pomostowej dopiero po potwierdzeniu, że praca wykonywana przez wnioskodawcę była związana z czynnikami ryzyka objętymi ustawą o emeryturach pomostowych. Czynniki te zostały wymienione w art. 3 ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych. Uszczegóławiają one definicję legalną pracy w warunkach szczególnych z art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych.

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono już, że prace w szczególnych warunkach uprawniające do emerytury pomostowej zostały określone w ustawie o emeryturach pomostowych przez: 1) definicję zawartą w art. 3 ust. 1 tej ustawy; 2) wyliczenie czynników ryzyka związanych z

poszczególnymi rodzajami prac w szczególnych warunkach determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, zawarte w art. 3 ust. 2 oraz 3) wykaz takich prac zawarty w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych (wyrok Sądu Najwyższego z 21 listopada 2017 r., I UK 472/16). Wyjaśniono także, że wykaz prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych jest zamknięty i nie podlega uzupełnieniu, co oznacza, że cech pracy "o szczególnym charakterze" lub "w szczególnych warunkach" nie mogą posiadać inne prace, choćby sposób ich wykonywania i ich jakość mogła obniżyć się z wiekiem (wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2018 r., II UK 386/17, LEX nr 2591129).

Do tej pory Sąd Najwyższy nie zajął wprost stanowiska w przedmiocie relacji między wykazem zawartym w załącznikach do ustawy o emeryturach pomostowych a art. 3 ust. 1 tej ustawy. Należy jednak odnotować, że z powołanego wyżej założenia, zgodnie z którym zamknięty charakter wykazu prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych i wymienionych w załączniku nr 1 do tej ustawy powoduje, że praca, która odpowiadałaby wymaganiom definicji ustawowej, a nie jest wymieniona w wykazach, nie może być traktowana jako praca w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze. Z tego powodu nie uznano natomiast za zasadne odmawiania definicjom ustawowym z art. 3 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych waloru normatywnego. Służą one bowiem jako wskazówka interpretacyjna w procesie wykładni pojęć zawartych w załącznikach. Dlatego uznano, że samo stwierdzenie, że dana praca ujęta jest w wykazie stanowiącym załącznik do ustawy o emeryturach pomostowych, nie wystarcza do uznania jej za pracę wykonywaną w szczególnych warunkach. Konieczne jest bowiem zweryfikowanie, czy wykonywanie tej pracy jest determinowane czynnikami ryzyka, o jakich mowa w art. 3 ust. 2 ustawy (wyrok Sądu Najwyższego z 22 lipca 2014 r., III UK 124/13).

Rozwijając powyższe rozumowanie w niniejszej sprawie, Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że zgodnie z końcowym fragmentem art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych „wykaz prac w szczególnych warunkach określa załącznik nr 1 do ustawy”. Należy zatem rozstrzygnąć, czy sformułowanie to oznacza, że każda z prac wymienionych w załączniku nr 1 do ustawy jest pracą w

warunkach szczególnych? Wówczas należałby przyjąć, że wykaz opiera się na uprzednim przesądzeniu przez prawodawcę, że wymienione w nim prace są wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, związanych z czynnikami ryzyka objętymi zakresem zastosowania ustawy (zob. argumentację w uzasadnieniach wyroków Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 marca 2010 r., K 17/09, OTK 2010 nr 3A, poz. 21; z dnia 25 listopada 2010 r., K 27/09, OTK 2010 nr 9A, poz. 109 i z dnia 3 marca 2011 r., K 23/09, OTK 2011 nr 2A, poz. 8). W tej sytuacji zbędna byłaby jednak jakakolwiek normatywna ogólna definicja „szczególnych warunków”. Definicja ta ma sens tylko wtedy, jeżeli na etapie stosowania przepisów ustawy w konkretnej sprawie praca wymieniona w załączniku nr 1 do ustawy pod konkretną pozycją będzie spełniała wymogi wynikające z art. 3 ust. 1, czy będzie rzeczywiście wykonywana w szczególnych warunkach środowiska pracy. Samo wykonywanie pracy opisanej w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych nie jest więc wystarczające – w aktualnym stanie prawnym – do nabycia prawa do emerytury pomostowej. Musi to być bowiem nie tylko taka praca, jaka została wymieniona w załączniku, ale także praca wykonywana w szczególnych warunkach środowiska pracy determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi. Ustawa zaś wyraźnie uznaje za prace wykonywane w szczególnych warunkach środowiska determinowanych siłami natury tylko takie prace, które wykonywane są pod ziemią, na wodzie, pod wodą lub w powietrzu.

W przekonaniu Sądu Najwyższego o nabyciu prawa do emerytury pomostowej decyduje zatem – z nielicznymi wyjątkami – łączne spełnienie przesłanek wynikających z odpowiedniej pozycji załącznika nr 1 oraz art. 3 ust. 1 i art. 3 ust. 2 pkt 1 lub 2 ustawy o emeryturach pomostowych. Za taką wykładnią powołanych przepisów przemawia wyrok Sądu Najwyższego z 21 listopada 2017 r., I UK 472/16, w którym mowa o kumulacji ustawowych przesłanek uznania pracy za pracę w szczególnych warunkach. Za taką kumulacją przemawia również wprowadzenie do ustawy o emeryturach pomostowych ogólnej definicji pracy w warunkach szczególnych. Stanowi to istotną zmianę normatywną w porównaniu do stanu obowiązującego pod rządami rozporządzenia z 1983 r., w którym takiej ogólnej definicji nie było. Wprowadzenie definicji pracy w warunkach szczególnych

do ustawy o emeryturach pomostowych oznacza, że w odróżnieniu od stanu prawnego z okresu obowiązywania rozporządzenia z 1983 r., wykaz prac określony w załączniku nr 1 do ustawy jedynie uszczegóławia definicję ogólną z art. 3 ust. 1, formułując zamknięty katalog prac aktualnie uznawanych za pracę w warunkach szczególnych. Ustawa o emeryturach pomostowych definiuje (art. 3 ust. 1) prace w szczególnych warunkach jako takie prace, których wykonywanie wiąże się z pewnymi czynnikami ryzyka. Jednakże samo występowanie czynnika ryzyka objętego ustawą nie jest wystarczające, ponieważ prace te – jak wynika z ich definicji – muszą być wykonywane „w szczególnych warunkach środowiska pracy”. Te szczególne warunki środowiska wykonywania pracy są w myśl definicji ustawowej determinowane albo przez siły natury albo przez procesy technologiczne. Art. 3 ust. 2 ustawy definiuje te „czynniki ryzyka”, o których mowa w art. 3 ust. 1. Nie można zatem art. 3 ust. 1 ustawy interpretować i stosować bez uwzględnienia wyjaśnienia, co należy rozumieć pod pojęciem czynników ryzyka objętych zakresem pojęcia „praca w szczególnych warunkach”. Ponadto, art. 3 ust. 2 stwierdza kategorycznie, że czynniki ryzyka relewantne dla stosowania ustawy o emeryturach pomostowych nie są „czynnikami ryzyka” o charakterze samoistnym, wynikającym z działania określonych sił natury na wykonywanie dowolnej pracy. Ustawa o emeryturach pomostowych zapewnia ubezpieczonym ochronę tylko przed takimi wymienionymi w niej czynnikami ryzyka wynikający z działania sił natury, które wiążą się z wymienionymi w art. 3 ust. 2 „rodzajami prac”. Tymi rodzajami prac są zaś – w kategorii relewantnej dla niniejszej sprawy – tylko i wyłącznie „prace pod ziemią”, prace na wodzie, prace pod wodą, prace w powietrzu. Z zestawienia art. 3 ust. 1 oraz art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy o emeryturach pomostowych wynika wyraźnie, że pracą w szczególnych warunkach są takie prace wymienione w załączniku nr 1 do ustawy, które związane są z czynnikami ryzyka występującymi w przypadku prac wykonywanych pod ziemią, na wodzie, pod wodą oraz w powietrzu. W ustawie chodzi bowiem o szczególne warunki środowiska pracy, a zatem specyficzne - dla wymienionych w art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy o emeryturach pomostowych - miejsca wykonywania pracy, a nie o jakiegokolwiek, podobne lub analogiczne warunki pracy i czynniki ryzyka.

Dlatego Sąd Najwyższy w niniejszej sprawie przyjął, że ogólna definicja z art. 3 ust. 1 pełni funkcję korygującą w stosunku do wykazu prac wymienionych w załączniku nr 1 do ustawy. Funkcja ta polega na tym, że za prace w warunkach szczególnych na użytek emerytury pomostowej mogą zostać uznane prace, które zostały wymienione w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, a które jednocześnie są pracami, których wykonywanie wiązałoby się z czynnikami ryzyka wymienionymi w ustawie o emeryturach pomostowych. Do emerytury pomostowej uprawnia zatem wykonywanie takich prac mieszczących się w wykazie zawartym w załączniku nr 1 do ustawy, które realizowane byłyby „w szczególnych warunkach środowiska pracy”. Z kolei co należy rozumieć pod tymi warunkami precyzuje art. 3 ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych. W art. 3 ust. 2 pkt 1 mowa o szczególnych warunkach determinowanych siłami natury, które według zamkniętego wyliczenia występują w przypadku prac pod ziemią, na wodzie, pod wodą albo w powietrzu. Natomiast w art. 3 ust. 2 pkt 2 ustawy o emeryturach pomostowych mowa o czynnikach ryzyka związanych z pracami w szczególnych warunkach determinowanych procesami technologicznymi, na które składają się prace w warunkach gorącego mikroklimatu; prace w warunkach zimnego mikroklimatu; bardzo ciężkie prace fizyczne; prace w warunkach podwyższonego ciśnienia atmosferycznego; ciężkie prace fizyczne związane z bardzo dużym obciążeniem statycznym wynikającym z konieczności pracy w wymuszonej, niezmienniej pozycji ciała. Tymczasem w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych powyższe czynniki ryzyka zidentyfikowano wprost w odniesieniu do większości wymienionych w nim prac. Jednakże w przypadku szeregu prac wymienionych w tym załączniku ustawodawca pominął w ich opisie wyjaśnienia, jaki czynnik ryzyka zdecydował o zaliczeniu tych prac do wykonywanych w szczególnych warunkach. Dotyczy to między innymi takich prac jak wymienione pod pozycją 2 prace udostępniające lub eksploatacyjne związane z urabianiem minerałów skalnych, czy prace polegające na wykonywaniu odwiertów przy poszukiwaniu źródeł ropy naftowej lub gazu z pozycji 26 i 27 albo prace przy azbeście (poz. 32). Nie są one wykonywane ani pod ziemią, ani na wodzie, ani pod wodą, ani w powietrzu. Nie należą one także – przynajmniej bez poczynienia dodatkowych ustaleń faktycznych opartych na wiedzy specjalistycznej - do prac,

których warunki wykonywania są determinowane procesami technologicznymi. Zachodzi zatem bardzo wyraźny rozdzźwięk między treścią załącznika nr d1 do ustawy o emeryturach pomostowych a art. 3 ust. 1 i ust. 2 tej ustawy, wymagający być może interwencji prawodawcy po wydaniu niniejszego orzeczenia.

W obowiązującym stanie prawnym sens normatywny art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych tłumaczy jedynie przyjęcie wspomnianego powyżej założenia, zgodnie z którym ogólna definicja pracy w warunkach szczególnych na użytek emerytur pomostowych pełni funkcję korygującą w odniesieniu do tych prac wymienionych w załączniku nr 1 do ustawy, które mogą być wykonywane w różnych środowiskach pracy, a nie są to prace, których szkodliwość jest niezależna od miejsca ich wykonywania (jak np. prace przy rozbiórce budynków z materiałów zawierających azbest).

Zaprezentowana powyżej wykładnia ma oparcie w celu ustawy o emeryturach pomostowych, którym było przejście z systemu, w którym istniały szerokie możliwości przejścia na emeryturę do systemu, w którym takie uprawnienia poddane będą likwidacji (wyroki Sądu Najwyższego z 11 kwietnia 2014 r., III UK 124/13; z 20 kwietnia 2017 r., III UK 116/16; z 11 grudnia 2018 r., II UK 386/17). Celem ustawy o emeryturach pomostowych jest zawężenie grona uprawnionych do emerytur z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze do mniejszej liczby sytuacji uzasadnionych rzeczywistą koniecznością przejścia ubezpieczonego na emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5 – 6, poz. 62; z dnia 4 września 2012 r., I UK 164/12, LEX nr 128470; z dnia 13 czerwca 2013 r., I UK 13/13, LEX nr 1413490; z dnia 4 grudnia 2013 r., II UK 159/13, LEX nr 1405231).

Mając powyższe na względzie, po przyjęciu założenia, zgodnie z którym pracą w szczególnych warunkach nie jest praca opisana w pozycji 2 załącznika nr 1 do ustawy wykonywana na odkrywce cementowni, ponieważ nie jest to praca wykonywana pod ziemią, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.